

МІЖНАРОДНА МІСІЯ ЗІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИБОРАМИ до Верховної Ради України – 26 березня 2006 р.

ПОПЕРЕДНЯ ЗАЯВА

Київ, 27 березня 2006 р. Міжнародна місія зі спостереження за виборами (ММСВ) до Верховної Ради України 26 березня організована спільними зусиллями Парламентської Асамблеї ОБСЄ (ПА ОБСЄ), Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), Європейського Парламенту (ЄП), Парламентської Асамблеї НАТО (ПА НАТО) та Місії спостереження за виборами Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ (ОБСЄ/БДПІЛ).

На запрошення Президента України ОБСЄ/БДПІЛ створило 23 січня 2006 р. в Києві Місію зі спостереження за виборами (МСВ) у складі 12 експертів та 52 довгострокових спостерігачів. Між 28 лютого та 2 березня ПАРЄ направила до України Місію з представників різних партій для оцінки передвиборчого періоду.

У день виборів в рамках ММСВ було розміщено 914 спостерігачів з 45 держав – учасниць ОБСЄ, з них 100 парламентарів та працівників ПА ОБСЄ, 43 – від ПАРЄ, 14 – від ЄП, та 25 – від ПА НАТО. ММСВ спостерігала за процесами голосування та підрахунку голосів на більш ніж 2500 виборчих дільницях по всій країні.

Діючим Головою ОБСЄ його Високість Елсі Гастінгс, Президент ПА ОБСЄ, був призначений Спеціальним Координатором групи короткострокових спостерігачів, пані Рената Вольвенд очолила Делегацію ПАРЄ, пан Марек Сівець – Делегацію ЄП, а Президент ПА НАТО пан П'єр Леллюш -- Делегацію ПА НАТО. Місію зі спостереження за виборами ОБСЄ/БДПІЛ очолив Посол Любомир Копай.

Виборчий процес оцінювався з точки зору його відповідності вимогам національного законодавства України, її зобов'язань перед ОБСЄ та Радою Європи, а також міжнародним стандартам демократичних виборів. Цю Попередню заяву оголошено до завершення підрахунку голосів та встановлення підсумків голосування, оголошення попередніх та остаточних результатів виборів, до розгляду можливих скарг чи апеляцій. ОБСЄ/БДПІЛ опублікує вичерпний заключний звіт з рекомендаціями щодо можливих вдосконалень приблизно через два місяці після завершення процесу. ПАРЄ представить свій звіт із рекомендаціями на засіданні у квітні.

Механізми впровадження рекомендацій можуть бути обговорені з органами державної влади України в рамках можливої співпраці після завершення роботи Місії. Представлені у ММСВ інституції підтверджують свою готовність підтримати такі зусилля щодо продовження роботи за наслідками діяльності Місії.

ММСВ хоче висловити подяку Урядові України – за запрошення спостерігати за виборами; Центральній виборчій комісії – за надання акредитаційних документів; Міністерству закордонних справ України та іншим центральним та місцевим органам державної влади – за співпрацю та підтримку. ММСВ також бажає висловити щиру

подяку Координаторові проектів ОБСЄ у Києві за його підтримку впродовж всього терміну діяльності Місії.

ПОПЕРЕДНІ ВИСНОВКИ

Вибори до Верховної Ради України 26 березня 2006 року відбулися вчетверте після набуття Україною незалежності у 1991 році. Спостереження за попередніми парламентськими виборами в 1998 та 2002 рр. показало, що вони в цілому не відповідали міжнародним стандартам. Під час першого та другого турів голосування на президентських виборах 2004 року було виявлено серйозні недоліки. Повторний другий тур голосування, проведений 26 грудня 2004 р., ознаменував собою прорив у проведенні виборів в Україні. Ці позитивні зрушення були далі закріплені під час виборів до Верховної Ради України 26 березня, підтвердивши проголошений владою пріоритет дотримання міжнародних зобов'язань.

Передвиборча кампанія у парламентських виборах 26 березня проводилася, в принципі, у відповідності із зобов'язаннями України в рамках ОБСЄ, Ради Європи, іншими міжнародними стандартами демократичних виборів. В цілому поважалися основні громадянські та політичні права людини – такі як свобода висловлювати власну думку та свобода зібрань. Безперешкодний процес реєстрації кандидатів та жваве медіа-середовище забезпечили справжню змагальність та рівність умов для учасників виборів. Це дозволило виборцям зробити свідомий вибір між численними альтернативами й вільно та чесно висловити свою волю.

Серед позитивних моментів процесу, зокрема, такі:

- Безперешкодний процес реєстрації кандидатів сприяв участі партій та блоків, що представляють увесь політичний спектр в Україні;
- ЗМІ забезпечили всебічне висвітлення кампанії, й тим самим дозволили партіям та блокам донести до виборців свої програмні заяви;
- Передвиборча кампанія проводилася в цілому динамічно та без перешкод. Декілька заяв про втручання, що начебто мали місце, Місії підтвердити не вдалося;
- Центральна виборча комісія (ЦВК) керувала виборчим процесом прозоро, професійно й узгоджено, з дотриманням майже всіх визначених законом кінцевих строків виконання;
- Втілення в життя вже давно пропонованих ОБСЄ/БДПЛ рекомендацій призвело до законодавчого закріплення можливості офіційної акредитації ЦВК національних незалежних спостережних організацій;
- Була політична воля до переформування списків виборців у загальнодержавному масштабі з метою усунення недоліків, виявлених протягом попередніх виборчих кампаній, незважаючи на обмежений час;
- Протягом передвиборчої кампанії та у день виборів правоохоронні органи виконували свої обов'язки професійно та неупереджено, переважно уникаючи демонстративної присутності.

Серед проблемних сторін процесу, що потребуватимуть подальшої уваги, треба відзначити:

- Окремі дільничні виборчі комісії було сформовано із затримкою через те, що лише деякі політичні партії змогли своєчасно запропонувати передбачену законодавством кількість кандидатур до складу комісій.
- Конституційний суд не зміг працювати протягом всього виборчого процесу через те, що Верховна Рада, строк повноважень якої добігає кінця, так і не змогла зробити передбачені законом призначення;
- Діючі законодавчі вимоги щодо фінансування передвиборчої кампанії недостатньо виписані й вимагають вдосконалення механізмів звітності для підвищення відповідальності й прозорості;
- Існування близько 1400 виборчих дільниць, де кількість зареєстрованих виборців перевищувала передбачену максимальну, могло бути поясненням великих черг під час голосування і потенційних випадків позбавлення виборчого права;
- У встановленні обсягів, розрахунку часових рамок та тривалості процесу переформування списків виборців, покладенні загальної відповідальності на місцеві органи влади було недооцінено можливі проблеми; втім, отримані Місією твердження про неточності у списках виборців у конкретних регіонах знайшли своє підтвердження лише в окремих випадках.

День виборів

Переважає більшість виборців мали змогу реалізувати своє право голосу. Практично не було повідомлень про серйозні інциденти. Процедури виборчого дня проводилися спокійно, переважно у відповідності із законодавством. Скупчення людей та великі черги були помічені у 9% відвіданих виборчих дільниць, де виборці були вимушені чекати тривалий час. Такі труднощі виникали, в основному, через одночасне проведення парламентських та місцевих виборів, великий розмір виборчих бюлетенів, а також надмірно деталізовані положення закону, внаслідок чого на рівні виборчих дільниць не було можливості вживати негайних заходів реагування. Як наслідок надмірного скупчення людей, голосування поза межами кабінки для голосування було помічено у 12% відвіданих виборчих дільниць, що могло компрометувати таємність голосування.

Не можна не відзначити той факт, що за умов, які інколи були стресовими, переважна більшість дільничних виборчих комісій управляли процесом голосування ефективно та віддано.

Процес підрахунку голосів загалом було оцінено як такий, що проходив добре, хоча й була значна кількість повідомлень від спостерігачів про невідповідності та погане розуміння процедури підрахунку голосів. У деяких виборчих дільницях було помічено певні порушення, в тому числі втручання спостерігачів від партій у підрахунок та труднощі із заповненням протоколу про підрахунок голосів.

Присутність у день виборів на виборчих дільницях значної кількості спостерігачів від громадських організацій та партій значно підвищило прозорість процесу. Однак, спостерігачам ММСВ було відмовлено у повному доступі до процесу встановлення підсумків голосування в ОБК територіальних виборчих округів 111 (Луганськ), 143 (Полтава) та 162 (Суми). На час складання цієї Заяви спостерігачі висловили серйозне занепокоєння щодо встановлення підсумків голосування в ОБК територіального виборчого округу 98 (Кіровоград).

ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Вибори до Верховної Ради України 26 березня 2006 року відбулися вчетверте після набуття Україною незалежності у 1991 році. Спостереження за попередніми парламентськими виборами в 1998 та 2002 рр. показало, що вони в цілому не досягли рівня міжнародних стандартів, хоча під час виборів до Верховної Ради України 2002 року були помічені певні зрушення на краще.

Після суперечливого проведення першого та другого турів виборів Президента України у 2004 році та наступної політичної кризи, 8 грудня 2004 р. було досягнуто політичної домовленості, яка передбачала внесення змін до закону про вибори Президента України та конституційну реформу, котрою збільшувалися повноваження Верховної Ради України та їх строк повноважень – до 5 років.

Період після президентських виборів 2004 позначився відставкою уряду Ю. Тимошенко Президентом у вересні 2005 р та набранням чинності з 1 січня 2006 р. нових конституційних положень. Невдовзі після цього стали очевидними наслідки такого перерозподілу владних повноважень: 10 січня Верховна Рада України відправила у відставку Кабінет Ю. Сханурова, але Уряд продовжив виконувати свої обов'язки через те, що виключні повноваження Верховної Ради щодо призначення членів нового уряду набудуть чинності лише після виборів 26 березня.

Протягом передвиборчої кампанії лідируючими учасниками передвиборчих перегонів вважалися: Партія регіонів (ПР), Блок „Наша Україна” (НУ) та Блок Юлії Тимошенко (БЮТ). Серед інших найближчих конкурентів були Соціалістична партія України (СПУ) та Комуністична партія України (КПУ). Під кінець передвиборчої кампанії значно активізувалися також декілька інших партій та блоків: Блок Костенка-Плюща, Блок В. Литвина, Блок «Не Так!», Блок ПОРА-ПРП, партія «Віче», та Блок Наталії Вітренко.

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА

Законодавча база виборів до Парламенту (Верховної Ради) України включає в себе Конституцію України 1996 р.; Закон України «Про вибори народних депутатів України» (Закон) 2004 р. із значними змінами, внесеними у 2005 р.; Закон України „Про політичні партії в Україні” 2001 р.; Закон України „Про Центральну виборчу комісію” 2004 р. та Кодекс адміністративного судочинства 2005 р.. Венеціанська комісія Ради Європи спільно з ОБСЄ/БДПЛ¹ визначила, що законодавча база може бути визнана достатньою для проведення демократичних виборів, та надала рекомендації щодо можливих її подальших вдосконалень.

Зазначена законодавча база була істотно змінена після досягнутої 8 грудня 2004 р. політичної домовленості, яка передала частину президентських повноважень парламентові, а також запровадила нову систему обрання народних депутатів Верховної Ради України. Відповідно, у липні 2005 р. було прийнято нову редакцію Закону. Він запровадив нову

¹ Висновки №№338/2005 та 339/2005.

систему пропорційного представництва для виборів народних депутатів України у єдиному загальнонаціональному одномандатному окрузі з 3-відсотковим прохідним бар'єром для партій та блоків, необхідним для участі в розподілі місць у парламенті. Цей прохідний бар'єр розраховується на підставі усієї кількості поданих голосів, в тому числі недійсних бюлетенів, за якими неможливо встановити вибір виборця, та бюлетенів з позначкою „проти всіх”. Голоси „проти всіх” не виражають певного вибору, тому не можуть враховуватися при розподілі місць у парламенті.

Початково Законом встановлювався 240-денний термін до дня проведення виборів, протягом якого не дозволялися будь-які нові зміни та доповнення до нього. В подальшому Парламент неодноразово переглядав цю норму, скоротивши цей термін удвічі, а згодом зовсім скасувавши її.² Хоча ці поправки могли бути обґрунтованими, виборче законодавство все ж таки має бути мінімально стабільним в інтересах як виборців, так і інших учасників виборчого процесу.

На жаль, Конституційний Суд України – єдиний орган, уповноважений приймати рішення з питань конституційної відповідності – не міг працювати через неспроможність Парламенту призначити частину суддів Конституційного Суду за своєю квотою та привести до присяги суддів, призначених за квотами Президента та З'їзду суддів України.

Органам державної влади України доцільно підтримувати співпрацю з Венеціанською комісією Ради Європи та ОБСЕ/БДПЛ щодо огляду діючого виборчого законодавства України з метою розробки та прийняття уніфікованого виборчого кодексу.

Закон вимагає від політичних партій подання до ЦВК фінансової звітності про їхні джерела фінансування та витрати протягом 15 днів після дня виборів. Проте, конкретні механізми фінансування та перевірки витрат партій (блоків) на передвиборчу кампанію наразі недостатньо виписані, що призводить до появи питань стосовно довіри та прозорості. Законом не визначаються межі витрат на передвиборчу кампанію для партій та блоків, які беруть участь у парламентських виборах.

УПРАВЛІННЯ ВИБОРЧИМ ПРОЦЕСОМ

ЦВК регулярно проводила свої засідання у відкритому режимі для представників партій, міжнародних спостерігачів та ЗМІ. Вона прийняла велику кількість постанов, необхідних для вчасного проведення виборів. Більшість з її рішень приймалися консенсусом, лише іноді в процесі розгляду скарг виникали жваві дискусії, учасники яких висловлювали опозиційні думки та відповідно голосували. Активну роль у розгляді справ ЦВК також брали уповноважені представники учасників виборчих перегонів.

Формування окружних виборчих комісій (ОВК) та розподіл керівних посад у них відбулися згідно з законодавчо визначеними часовими та правовими нормами. Разом з тим, часті відмови від роботи у комісіях негативно позначилися на якості та узгодженості їхньої роботи. За інформацією ЦВК, станом на 18 березня від членства в ОВК відмовилися 646 осіб, тобто, більш ніж 15 відсотків загальної кількості членів ОВК, яких відповідно треба було замінити. Серед поданих причин відмов – відповідальність, яку несуть керівники ОВК, нещодавно запроваджена особиста відповідальність за порушення, велике

² 17 листопада 2005 р., 19 січня 2006 р. та 9 лютого 2006 р.

робоче навантаження при обмежених кінцевих термінах виконання, а також низький рівень оплати праці.

З кадровою проблемою у більшому масштабі зіткнулися дільничні виборчі комісії (ДВК). Навіть напередодні виборів деякі ДВК ще не були сформовані, а більшість з них працювали з мінімально необхідною кількістю членів у складі. Затримки з формуванням необхідної кількості особового складу ДВК зменшили можливості виборців перевірити та уточнити свої дані у списках виборців або отримати відкріпний талон.

Кожна партія та блок могли призначити своїх членів до складу ДВК. На відміну від більш впливових партій, у малих партій було недостатньо людських ресурсів аби забезпечити достатньою кількістю кандидатур в усі ДВК. Посади, що лишилися незаповненими, довелося заповнити за поданням голови відповідної ДВК. Прийнятими 14 березня поправками до Закону коло осіб, які можуть бути призначені членами ДВК, було розширено, а саме завдання щодо заповнення вакансій – залишено у компетенції ОВК.

ЦВК організувала для членів ОВК та ДВК низку тренінгів. На жаль, результативність цих навчальних заходів була меншою внаслідок численних відмов від роботи в комісіях, малої кількості учасників або запізненого формування складу ДВК. Крім того, важливі роз'яснення щодо процедур підрахунку голосів та встановлення підсумків голосування було прийнято аж 16 березня, через що у ДВК залишилося дуже мало часу для ознайомлення з їхнім змістом.

Для проведення виборів було утворено загалом 34078 виборчих дільниць. Через передбачене скорочення максимальної дозволеної кількості виборців на одну дільницю з 3000 до 2500 осіб, ЦВК розпорядилася створити ще приблизно 3200 додаткових ДВК. Проте місцеві органи виконавчої влади надали дозвіл на створення лише 900 додаткових дільниць, внаслідок чого лишилося 1400 дільниць, переважно у містах, у списках яких більше 2500 (часом навіть 3500) виборців.

Реєстрація та скасування реєстрації кандидатів

ЦВК зареєструвала загалом 45 виборчих списків, 28 – від партій, які йдуть на вибори самостійно, та 17 – від блоків; загалом у виборчих перегонах змагалися 78 партій. Такий самий безперешкодний підхід був застосований ЦВК також під час реєстрації кандидатів. Початкова загальна кількість зареєстрованих кандидатів становила 7747.

Кандидати могли зняти свої кандидатури з партійних списків не пізніше ніж за три дні до виборів. В цілому цим правом скористалися 152 кандидати у депутати. 9 березня лідер партії „Нова сила” подав офіційну заяву про зняття всіх кандидатів цієї партії з виборів. 14 березня ЦВК відмовила у задоволенні цієї заяви.

Списки виборців

Існувала політична воля ретельного перегляду списків виборців у загальнодержавному масштабі з метою усунення недоліків, виявлених протягом попередніх виборчих кампаній. У вересні 2005 р. був запроваджений новий дво-етапний механізм складання та уточнення списків виборців. Цей механізм є перехідним й використовувався лише для підготовки до виборів 26 березня. У перспективі передбачається створення постійного централізованого

Державного реєстру виборців. Венеціанською комісією Ради Європи спільно з ОБСЄ/БДПЛ надано висновки щодо законопроекту з цього питання³.

Проте, стислі часові рамки й визначена тривалість цього процесу, покладення загальної відповідальності на місцеві органи влади призвели до можливої недооцінки пов'язаних з цим проблем.

Протягом першого етапу для складання загальнодержавної бази даних списків виборців було створено 716 місцевих робочих груп з обліку виборців у складі представників центральних та місцевих органів влади під керівництвом 27 регіональних робочих груп на чолі з однією центральною робочою групою. Для цього через злиття місцевих баз даних, наданих паспортними столами, місцевими органами управління та іншими установами, була створена загальна база даних. Якість особових даних громадян значно відрізняється залежно від регіону країни; у деяких місцевостях такі особові дані продовжують існувати лише на паперових носіях.

Під час злиття місцевих баз даних виникли технічні проблеми через те, що деякі з них велися українською мовою, а інші -- російською. Для транслітерації прізвищ використовувалося різне програмне забезпечення, що, за відсутності централізованих настанов щодо забезпечення єдиного підходу та сумісності, іноді призводило до розбіжностей у написанні прізвищ виборців і назв вулиць та створення множинних записів.

Другий етап відводив два місяці на перевірку новостворених списків виборців. Виборцям надали можливість перевірити свої особові дані у проектах списків виборців у рамках інтенсивної програми підвищення поінформованості виборців.

Представленим у Верховній Раді політичним партіям центральною робочою групою було надано доступ до бази даних списків виборців; крім того, партії мали можливість слідкувати за діяльністю місцевих робочих груп. Впродовж етапу уточнення лише декілька партій скористалися цією можливістю.

Представниками ПР до Місії зі спостереження за виборами було передано низку скарг щодо точності даних у списках виборців, але вони у більшості випадків не містили конкретних, придатних для перевірки доказів. Коли конкретних доказів було достатньо, тоді, за даними спостерігачів Місії, такі випадки вже були виправлені робочими групами, або ж інциденти не знаходили підтвердження (напр., в Херсонській області), хоча в Луганській та Сумській областях скарги переважно були обґрунтованими.

Лише в одному випадку Місія змогла підтвердити існування перекладу прізвища на українську мову. Для розв'язання цієї потенційної проблеми, яка отримала широкий розголос у ЗМІ, ЦВК надала 23 березня офіційне тлумачення частини 8 ст. 45 Закону, згідно якого переклад прізвищ з російської на українську відносився до категорії технічних помилок, що можуть бути виправлені ДВК у день виборів.

З метою оцінки якості списків виборців, Місія також провела обмежене дослідження списків виборців у містах Дніпропетровської, Харківської, Херсонської, Луганської, Львівської, Миколаївської та Тернопільської областей. Як і довгострокові спостерігачі,

³ Висновок №338/2005, CDL-AD (2006)003.

так і виборчі комісії виявили, що якість та спосіб представлення списків виборців, переданих до ДВК місцевими органами державної влади через ОВК після етапу уточнення, значно різнилася в різних округах без будь-яких доказів існування регіональних особливостей.

Закон надає ДВК можливість додавати виборців у списки виборців перед виборами з використанням вельми тривалого механізму; тоді як такі додавання не дозволяються в день виборів. 14 березня Верховною Радою України було прийнято поправки до Закону, за якими би дозволялося включення виборців у списки виборців у день голосування на підставі рішення суду. 25 березня Президент Віктор Ющенко відмовився підписати ці поправки й повернув закон до Верховної Ради, вважаючи, що це могло би створити можливості неодноразового голосування.

СКАРГИ ТА АПЕЛЯЦІЇ

Суди працювали загалом своєчасно та прозоро. Якщо на початку кампанії більшість скарг стосувалася відмов у реєстрації політичних партій та кандидатів, то пізніше скарги були пов'язані переважно зі складом виборчих комісій та проблемами проведення передвиборчої кампанії. Декілька малих партій повідомили Місію про своє небажання звертатися по судовий захист через недовіру до судів.

Новий Кодекс адміністративного судочинства створив нові правові рамки для розгляду скарг та апеляцій, пов'язаних з виборчим процесом. Зокрема, він передбачає трирівневу систему спеціалізованих судів. Але при цьому адміністративні суди двох нижчих рівнів створити не вдалося, через що їх функцію тимчасово виконують суди загальної юрисдикції. Наприкінці 2005 р. Вищий адміністративний суд України почав працювати як єдина вища інстанція, уповноважена розглядати можливі оскарження рішення ЦВК щодо офіційних результатів виборів.

У скаржника досі лишається можливість подання скарги або у виборчу комісію, або ж у суд. Такий підхід подвійності суб'єктів розгляду скарг неодноразово відзначався у звітах ОБСЄ/БДПЛ та у Спільному висновку щодо Закону, здійсненого ОБСЄ/БДПЛ спільно з Венеціанською комісією, як можливе джерело юридичних колізій.

Партіями було подано чотири судові позови проти ЦВК стосовно відмови у реєстрації. У всіх чотирьох випадках відмови у реєстрації були наслідком подання неповного комплекту документів. Щодо передвиборчої кампанії, були скарги, які стосувалися озвучених Міністром внутрішніх справ п. Ю. Луценком перед ЗМІ власних коментарів щодо кандидатів від різних партій та їх можливого кримінального минулого. У трьох випадках суди та ЦВК дійшли висновку, що п. Луценко порушив закон та зажадали від нього утримуватися від таких коментарів в подальшому.

УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ КАМΠΑНИЇ

Порівняно з президентськими виборами 2004 року, нинішня виборча кампанія продемонструвала суттєві зміни на краще. Увесь спектр зареєстрованих для участі у виборах партій та блоків представляв широкий загальний політичний сил, що наразі діють в Україні, й відтворював усю політичну палітру. Більшість із співрозмовників Місії

визнавали, про процес реєстрації був безперешкодним, забезпечуючи виборців безумовними можливостями вибору поміж численними альтернативними варіантами.

Передвиборча кампанія відбувалася в змагальних умовах і загалом проходила без інцидентів. Партії та блоки мали можливість зустрічатися з виборцями по всій країні: Місія не отримувала повідомлень про спроби органів державної влади перешкодити зустрічам кандидатів з їхніми виборцями. Дотримувалися законодавчо визначені гарантії рівноправних змагальних умов для усіх партій та блоків, й виборці мали досить часу (близько трьох з половиною місяців) та інформації для ознайомлення з широкими можливостями політичного вибору.

Спостерігалася чітка розбіжність між способами проведення політичної агітації на заході, сході та півдні країни. На півдні та сході країни, де проявляли активність усі партії, вона в цілому розпочалася швидше й була більш жвавою та помітною. Натомість на заході спостерігалася помітна відсутність активності ПР на фоні заходів інших опозиційних партій.

Незважаючи на це, кампанія лишилася спрямованою на персоналії, а не на представлення власної політики. Більшість політичних передвиборчих акцій, на яких побували спостерігачі Місії, були зосереджені швидше на критиці опонентів, аніж на популяризації конкретної політичної платформи. Певна увага приділялася питанням розвитку економіки та зовнішнім стосункам, але робилося це побіжно й без особливої аргументації.

Варто відзначити роль правоохоронних органів протягом передвиборчої кампанії: вони зберегли високий професіоналізм та безсторонність і загалом не демонстрували своєї присутності при забезпеченні безпеки під час проведення масових політичних акцій. Дехто з учасників критикував їх повільне реагування на випадки порушення порядку під час масових заходів передвиборчої кампанії, але такі випадки були радше винятком.

Тон передвиборчої кампанії значно загострився на початку березня. На дев'ятому з'їзді Партії регіонів її лідер Віктор Янукович оголосив про організацію провладними силами масових фальсифікацій по всій країні.⁴ Як на основні засоби таких фальсифікацій він вказав на проблеми зі списками виборців та формуванням ДВК. Невдовзі до цих звинувачень приєдналися також інші опозиційні партії. НУ продемонструвала на телебаченні 30-хвилинний фільм, у якому змалювала ПР як злочинців та бандитів, ототожнивши керівництво партії з насиллям, що мало місце у минулому в Донецьку.

Також мінімальною впродовж цієї передвиборчої кампанії була кількість випадків насилля чи залякування, які, якщо й траплялися, були виключно локального характеру й не несли жодних ознак централізованих спланованих дій. Місія підтвердила кілька інцидентів, на кшталт нападів на майно або активістів учасників виборчих перегонів, або підпалу партійних приміщень; водночас, ще кілька повідомлень за результатами перевірки спостерігачів Місії виявилися перебільшеними або сфабрикованими.

У декількох окремих випадках Місії повідомляли про застосування адмінресурсу на користь певної партії. Серед підтверджених випадків – зловживання службовим становищем з боку кандидата від СПУ - голови Полтавської обласної державної

⁴ Аналогічні звинувачення були передані до МСВ представниками ПР у Дніпропетровську та Харкові, та представниками Блоку „Не Так!” у Донецьку.

адміністрації; поширення у Харкові місцевим житлово-комунальним підприємством квитанцій на сплату спожитого газу з політичною рекламою лідера СПУ п. О. Мороза на них; також залучення учнів ПТУ № 38 у Харкові до виготовлення прапорців Партії регіонів. Втім, такі випадки лишилися поодинокими.

Спостерігачі Місії підтвердили окремі випадки тиску на працівників або студентів. Зокрема, Місії вдалося підтвердити, що у м. Орджонікідзе Дніпропетровської області керівництво однієї з місцевих фабрик примушувало її працівників підписувати зобов'язання голосувати за БЮТ, погрожуючи в інакшому випадку звільненням. Цей випадок також був підтвердженим місцевим осередком БЮТ.

Декілька випадків насильницьких дій сталися напередодні дня виборів: це скоєне 24 березня вбивство кандидата від НУ на виборах до місцевої ради народних депутатів у м. Артемівську (Донецька область). Від коментарів щодо того, чи був цей злочин політичним вбивством, представники НУ в Артемівську відмовилися. Крім того, було побито кандидата від НУ на виборах до місцевих рад народних депутатів у Житомирі, та кандидата до Верховної Ради України від Блоку „Не Так!” – у Сумах. Ці випадки імовірно стосуються місцевих конфліктів через розподіл владних повноважень й лишаються поодинокими.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ

19% кандидатів від усіх партій та блоків складають жінки. Найвищий відсоток жіночого представництва має виборчий список Партії зелених України, яка ухвалила внутрішню партійну політику – віддати жінкам половину усіх місць у списку. Відносно велику кількість жінок у першій десятці своїх кандидатів (по 4 у кожному списку) мають Блок „Наша Україна” та Блок Наталії Вітренко. У структурі виборчих комісій жінки склали 20% членів ЦВК; крім того, особливо добре були представлені жінки на рівні ОВК (52% посад в цілому) та ДВК (44% посад).

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ

Лише дехто з співрозмовників зазначив, що тривідсотковий бар'єр є перешкодою на шляху національних меншин до отримання представництва у парламенті з метою захисту їхніх інтересів. Націлені на національні меншини прояви антисемітизму та ксенофобії були лише поодинокими явищами. Незважаючи на активне висвітлення кількома партіями мовної політики, багато аналітиків погодилися з тим, що рівень напруженості порівняно з минулими виборами зменшився.

СПОСТЕРІГАЧІ ЗА ВИБОРАМИ

Згідно з виборчим законодавством після внесення поправок, незалежним національним спостережним організаціям було дозволено спостерігати за процесом голосування у день виборів. ЦВК зареєструвала 16 громадських організацій для спостереження за процесом голосування у день проведення виборів. Найбільш відома з них – “Комітет виборців України” (КВУ) – яка проводить спостереження за виборами в Україні з 1994 р., заявила про розміщення у день виборів близько 5000 своїх спостерігачів по всій державі. Крім

того, спостереження за виборами у день їх проведення також здійснювали міжнародні спостережні організації – такі як ENEMO та CIS-ЕМО.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Після президентських виборів 2004 року у середовищі ЗМІ сталися значні позитивні зміни. Як здається, вже не існує таких проблем як використання так званих “темників” (неофіційних рекомендацій редакціям ЗМІ щодо висвітлення певних подій) та залякування журналістів. Більшість ЗМІ, моніторингом яких займалася Місія⁵, займалися активним висвітленням передвиборчої кампанії, забезпечували виборців можливістю спостерігати за активними політичними дебатами у блоках вечірніх новин, різноманітних ток-шоу, а також розміщували значну кількість платної політичної реклами.

Зусилля різних телеканалів щодо організації теледебатів мали лише обмежений успіх. 5 березня „5-ий канал” запустив власний проект безкоштовних теледебатів, який ґрунтувався на п’яти серіях дискусій, але лідери трьох найвпливовіших партій та блоків відмовилися взяти в ньому участь.

Більшість електронних ЗМІ, моніторинг яких проводився, незважаючи на без того широке висвітлення діяльності Президента та Уряду, у своїх програмах новин віддавали значну частину блоку політичних новин інформації про НУ. Висвітлення діяльності діючого Президента та Прем’єр-міністра відбувалося переважно у позитивному та нейтральному тоні, а діяльності НУ – загалом врівноважено. За останні кілька днів перед виборами діяльність Президента отримала широке висвітлення на кількох каналах телебачення, зокрема, інтерв’ю на каналах УТ-1 та 1+1, а також його звернення до народу України, що транслювалося 24 березня усіма найбільшими телеканалами.

Державний канал телемовлення УТ-1 виконав законодавчо визначений обов’язок надавати безкоштовний ефірний час усім учасникам передвиборчої боротьби, він також приділив значну частину в політичному блоці своєї основної програми новин висвітленню діяльності виконавчих органів державної влади та Президента⁶, переважно у нейтральній та позитивній тональності. Загальний аналіз результатів моніторингу також засвідчив про певний дисбаланс у висвітленні основних політичних супротивників. Серед усього об’єму уваги, приділеної партіям та блокам – учасникам виборчих перегонів, найбільша частка припала на НУ (9%), тоді як БЮТ та ПР отримали по 5% кожна. Крім того, якщо інформація про правлячу партію була переважно нейтральною та позитивною, ПР висвітлювалася загалом збалансовано. БЮТ, навпаки, висвітлювався більш у нейтральному чи негативному тоні.

⁵ За період між 16 січня та 24 березня Місія ОБСЄ/БДПЛ провела моніторинг з використанням кількісного та якісного аналізу дев’яти каналів телебачення та восьми друкованих видань, серед них: телевізійні канали УТ-1, “5-й канал”, ICTV, “Інтер”, “Новий канал”, НТН, СТБ, ТРК “Україна”, “Студія 1+1”, та друковані видання: “Голос України”, “Урядовий кур’єр”, “Факти и коментарии”, “Сьогодні”, “Сільські вісті”, “Вечірні вісті”, “Україна молода”, “Дзеркало тижня”.

⁶ Закон України „Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації” (1997 р.) зобов’язує державні ЗМІ забезпечувати висвітлення діяльність вищих державних посадових осіб, головним чином, Президента країни.

Приватний телеканал „*Интер*” приділяв найбільше уваги НУ, ПР та Блоку „Не Так!”, віддавши їм відповідно 12%, 12% та 9% кращого ефірного часу у програмах політичних новин. У випадку з НУ негативне висвітлення превалювало над позитивним. Висвітлення двох інших політичних сил було більш сприятливим, причому дуже позитивно подавався Блок „Не Так!”. Канал «*I+I*» так само віддавав перевагу НУ – 13% ефірного часу із загалом вираженим висвітленням. З іншого боку ПР за обсягом висвітлення була другою (9% ефірного часу), причому значна частина коментарів була з негативним забарвленням.

Приватні телеканали *ТРК „Україна”* та *ICTV* спочатку продемонстрували явну прихильність до ПР, але останній далі почав віддавати перевагу Блоку ПОРА-ПРП. У блоці політичних новин *ТРК „Україна”* ПР отримала 18% ефірного часу, а *ICTV* віддав Блоку ПОРА-ПРП 9% ефірного часу, переважно у позитивному та нейтральному тоні.

Висловлюване представниками Місії занепокоєння щодо розміщення політичних рекламних матеріалів у програмах новин видалися небезпідставними: в процесі моніторингу було виявлено декілька випадків явного рекламування певних політичних партій та блоків у програмах новин таких національних каналів як „*Интер*”, *ICTV*, „*Новий канал*”, *СТБ* та *ТРК „Україна”*.

Більшість друкованих ЗМІ, моніторинг яких проводився, виявили розмаїття поглядів, висвітлюючи кілька партій одночасно, хоча газети нерідко демонстрували підтримку конкретних партій чи кандидатів.

На регіональному рівні деякі політичні партії та блоки скористалися відповідним положенням Закону⁷ для оскарження невірноваженого висвітлення ходу передвиборчої боротьби у ЗМІ, вимагаючи тимчасового припинення дії ліцензій. У Криму місцевим блоком, до складу якого входила також ПР, було подано принаймні два позови проти приватної телекомпанії „*Чорноморська ТВ*”. У Дніпропетровську приватний телеканал „*9 канал*” за аналогічних обставин була притягнута до судової відповідальності партією „*Віче*”.

Створена як незалежний консультативний орган Експертна рада з питань ЗМІ відіграла позитивну роль, сприяючи забезпеченню дотримання регіональними ЗМІ вимог законодавства.

ДЕНЬ ВИБОРІВ

Всі етапи дня виборів проходили спокійно, переважно у відповідності із законодавством. Проте, у трьох з кожних десяти виборчих дільниць було помічено надмірне скупчення виборців. Спостерігалися довгі черги, коли виборцям доводилося чекати до п'яти годин, щоб проголосувати. В багатьох випадках деякі виборці зрештою голосували поза межами кабінки для голосування, що піддавало ризику таємність голосування.

Заслугує на повагу те, що за таких умов більшість виборців все ж змогли реалізувати своє право голосу мирно, без жодного повідомлення про серйозні інциденти.

⁷

Стаття 71.10

Спостерігачі ММСВ дали оцінку «добре» чи «дуже добре» процесу відкриття виборчих дільниць у 93% відвіданих виборчих дільниць. Подібну оцінку було надано процесу голосування у 91% випадків. Проте, погану організацію було помічено у 8% відвіданих виборчих дільниць, помічено недоліки у списках виборців – у 10%. У деяких випадках спостерігачі Місії помічали, що особи включалися у списки виборців у день голосування всупереч законодавству. Це могло бути наслідком недостатньої поінформованості виборців або можливої плутанини через заяву, яку в день виборів зробив Голова ВРУ, строк повноважень якого спливає, пан Литвин, натякаючи, що виборці можуть бути включені у списки виборців у день голосування за рішенням суду. Як зазначалося вище, поправку до закону, якою передбачалося таку можливість, було прийнято Парламентом 14 березня, але Президент її не підписав.

Присутність на виборчих дільницях не уповноважених на те осіб, в основному, працівників правоохоронних органів, було помічено в 11% відвіданих виборчих дільниць. Утім, вони не втручалися у процес. Спостерігачі ММСВ помітили, що урни для голосування не були належним чином опломбовані в 14% відвіданих виборчих дільниць.

Процес підрахунку голосів загалом було оцінено як такий, що проходив добре та відповідно до вимог законодавства, хоча й була значна кількість повідомлень від спостерігачів про невідповідності та погане розуміння процедури підрахунку голосів. У деяких виборчих дільницях було помічено певні порушення, в тому числі втручання спостерігачів від партій у підрахунок та труднощі із заповненням протоколу про підрахунок голосів.

Присутність у день виборів на виборчих дільницях значної кількості спостерігачів від громадських організацій та партій значно підвищило прозорість процесу. Спостерігачі від українських громадських організацій були помічені у 74% відвіданих виборчих дільниць. На жаль, спостерігачам ММСВ було відмовлено у можливості спостерігати за процесом встановлення підсумків голосування в ОВК територіальних виборчих округів 111 (Луганськ), 143 (Полтава) та 162 (Суми). На час складання цієї Заяви спостерігачі висловили серйозне занепокоєння щодо встановлення підсумків голосування в ОВК територіального виборчого округу 98 (Кіровоград).

Для отримання подальшої інформації, будь ласка, звертайтеся до:

- Пані Урдур Гуннарсдоттір, речника ОБСЄ/БДПЛ, або пана Жіля Сафі, Радника з виборчих питань, Варшава (тел.: +48-22-520-06-00);
- Пана Ангуса МакДональда, Представника зі зв'язків з пресою Парламентської Асамблеї Ради Європи, Страсбург (тел.: +33-388-41-20-00);
- Пана Андреаса Бейкера, Представника зі зв'язків з пресою Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Копенгаген (тел.: +45 33 37 80 52);
- Пана Чезарі Левановіча, Європейський Парламент, Брюссель (тел.: +32 2 284 37 43);
- Пана Захарі Селдена, Парламентська Асамблея НАТО, Брюссель (тел.: +32 2 513 28 65).

*Це є переклад Заяви з англійської мови.
Єдиним офіційним документом залишається англomовний варіант.*
